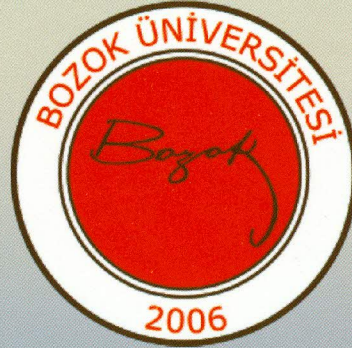

BOZOK UNIVERSITY

International Symposium of Regional Development

Uluslararası Bölgesel Kalkınma Sempozyumu

Bildiriler Kitabı Proceedings Book

Düzenleyenler / Organizers

Bozok Üniversitesi / *Bozok University*
Çankaya Üniversitesi / *Çankaya University*
North University of Baia Mare

Editörler / Editors

Prof. Dr. Emine KILAVUZ
Yrd. Doç. Dr. Fahri SEKER
Arş. Gör. Fatih ÇİFTÇİ
Arş. Gör. Yunus Emre AKDOĞAN

7-9 EKİM 2010 / 7-9 OCTOBER 2010
YOZGAT - TURKEY

**ULUSLARARASI BÖLGESEL KALKINMA
SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI**
***INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF REGIONAL
DEVELOPMENT PROCEEDINGS BOOK***

Düzenleyenler / Organizers

BOZOK ÜNİVERSİTESİ / *BOZOK UNIVERSITY*

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ / *ÇANKAYA UNIVERSITY*

NORTH UNIVERSITY OF BAIA MARE

Editörler / Editors

Prof. Dr. Emine KILAVUZ

Yrd. Doç. Dr. Fahri SEKER

Arş. Gör. Fatih ÇİFTÇİ

Arş. Gör. Yunus Emre AKDOĞAN

7-9 EKİM 2010 / 7-9 OCTOBER 2010

YOZGAT - TURKEY

**ULUSLARARASI BÖLGESEL KALKINMA SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI
INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF REGIONAL DEVELOPMENT
PROCEEDINGS BOOK**

Bozok Üniversitesi Rektörlüğü / *Bozok University Rectorate*
Medrese Mahallesi Sivas Caddesi No: 1
66200 - Yozgat / TÜRKİYE
Tel: (+90 354) 212 37 28
Fax: (+90 354) 212 28 37
Web: <http://www.bozok.edu.tr/>

Bozok Üniversitesi Yayınları No: 001

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Bozok Üniversitesi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır.

Kitabın tümü ya da bölümü/bölemleri Bozok Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğere yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yapılacak iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

Bu kitap, bildirilerin orijinal hallerini kapsamakta olup, bildirilerin yazım, biçim ve içerikleri ile ilgili her türlü mesuliyet, ilgili çalışmanın yazar(lar)ına aittir.

Bozok University Publications No: 001

Copyright © (2011) by Bozok University. All rights reserved.

No part of this book may be printed, reproduced or distributed by any electronical, optical, mechanical or other means without the written permission of Bozok University. In case of quotation from this book, the source citation is obligatory.

This book includes the original versions of the proceedings and all responsibilities about their spellings, forms and contents belong to author(s) of relevant paper.

Kapak Düzeni / Cover Layout:

Arş. Gör. Sabri GÜNGÖR

Tasarım - Dizgi / Design - Typesetting:

Yrd. Doç. Dr. Fahri SEKER, Arş. Gör. Fatih ÇİFTÇİ, Arş. Gör. Yunus Emre AKDOĞAN

ISBN 978-605-60996-0-1

1. Baskı / 1st Edition

Basımevi / Printing House:

Yozgat Gazetecilik, Matbaacılık, Reklamcılık, Ajans ve Medya Hizmetleri Ltd. Şti.
Yozgat / TÜRKİYE, Tel: (+90 354) 212 46 46

Yayın Tarihi / Date of Publication:

2011

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

<i>Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ</i>	<i>Hacettepe University</i>
<i>Prof. Dr. Alaeddin TİLEYLİOĞLU</i>	<i>Çankaya University</i>
<i>Prof. Dr. Ali AKDEMİR</i>	<i>Çanakkale Onsekiz Mart University</i>
<i>Prof. Dr. Alp TİMUR</i>	<i>Dokuz Eylül University</i>
<i>Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT</i>	<i>Bilgi University</i>
<i>Prof. Dr. Ayda ERAYDIN</i>	<i>Middle East Technical University</i>
<i>Prof. Dr. Ayten Aysen KAYA</i>	<i>Ege University</i>
<i>Prof. Dr. Daniela L. CONSTANTIN</i>	<i>Bucharest Academy of Economic Studies, Romania</i>
<i>Prof. Dr. Emine KILAVUZ</i>	<i>Bozok University</i>
<i>Prof. Dr. Erdal M. ÜNSAL</i>	<i>Ankara University</i>
<i>Prof. Dr. Hüsnü ERKAN</i>	<i>Dokuz Eylül University</i>
<i>Prof. Dr. İsmail BİRCAN</i>	<i>Atılım University</i>
<i>Prof. Dr. Jamaluddin HUSAIN</i>	<i>Purdue University, USA</i>
<i>Prof. Dr. Kerim ÖZDEMİR</i>	<i>Balıkesir University</i>
<i>Prof. Dr. Levent KANDİLLER</i>	<i>Çankaya University</i>
<i>Prof. Dr. Mahir NAKİP</i>	<i>Ahmet Yesevi University, Kazakhstan</i>
<i>Prof. Dr. Mahmut ÖZDEVECİOĞLU</i>	<i>Erciyes University</i>
<i>Prof. Dr. Mehmet TOKAT</i>	<i>Hacettepe University</i>
<i>Prof. Dr. Metin BERBER</i>	<i>Karadeniz Technical University</i>
<i>Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL</i>	<i>İstanbul University</i>
<i>Prof. Dr. Neşe KUMRAL</i>	<i>Ege University</i>
<i>Prof. Dr. Orhan ERDEM</i>	<i>Erciyes University</i>
<i>Prof. Dr. Osman DEMİRDÖĞEN</i>	<i>Atatürk University</i>
<i>Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN</i>	<i>Atatürk University</i>
<i>Prof. Dr. Recai COŞKUN</i>	<i>Sakarya University</i>
<i>Prof. Dr. Rıfat YILDIZ</i>	<i>Erciyes University</i>
<i>Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK</i>	<i>Sakarya University</i>
<i>Prof. Dr. Servet MUTLU</i>	<i>Başkent University</i>
<i>Prof. Dr. Uğur ESER</i>	<i>Abant İzzet Baysal University</i>
<i>Prof. Dr. Zeynel DİNLER</i>	<i>Uludağ University</i>
<i>Prof. Dr. Ziya Burhanettin GÜVENÇ</i>	<i>Çankaya University</i>
<i>Assoc. Prof. Dr. Corina RADULESCU</i>	<i>North University of Baia Mare, Romania</i>
<i>Assoc. Prof. Dr. Gratiela Dana BOCA</i>	<i>North University of Baia Mare, Romania</i>
<i>Assoc. Prof. Dr. Nisfet UZAY</i>	<i>Erciyes University</i>
<i>Assoc. Prof. Dr. Şevki ÖZGENER</i>	<i>Nevşehir University</i>

SEMPOZYUM ONURSAL BAŞKANI	HONORARY PRESIDENT OF THE SYMPOSIUM
Prof. Dr. İnci VARİNLİ Bozok Üniversitesi Rektörü	Prof. Dr. İnci VARİNLİ Rector of Bozok University
DÜZENLEME KURULU BAŞKANI	PRESIDENT OF THE ORGANIZING COMMITTEE
Prof. Dr. Emine KILAVUZ Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı	Prof. Dr. Emine KILAVUZ Bozok University Dean of Faculty of Economics and Administrative Sciences
DÜZENLEME KURULU ÜYELERİ	MEMBERS OF THE ORGANIZING COMMITTEE
Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARKIM Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Assist. Prof. Dr. Mustafa SARKIM Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Yrd. Doç. Dr. Ramazan KURTOĞLU Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Assist. Prof. Dr. Ramazan KURTOĞLU Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Yrd. Doç. Dr. Murat ÇETİN Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Assist. Prof. Dr. Murat ÇETİN Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARA Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Assist. Prof. Dr. Mehmet KARA Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Yrd. Doç. Dr. Fahri SEKER Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Assist. Prof. Dr. Fahri SEKER Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Yrd. Doç. Dr. Eyyup ECEVİT Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Assist. Prof. Dr. Eyyup ECEVİT Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÖYÜKATA Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi	Assist. Prof. Dr. Mustafa BÖYÜKATA Bozok University Faculty of Sciences and Letters
Arş. Gör. İbrahim DOĞAN Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Res. Assist. İbrahim DOĞAN Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Arş. Gör. Fatih ÇİFTÇİ Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Res. Assist. Fatih ÇİFTÇİ Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Arş. Gör. Figen TOMBAK Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Res. Assist. Figen TOMBAK Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Arş. Gör. Yunus Emre AKDOĞAN Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Res. Assist. Yunus Emre AKDOĞAN Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Arş. Gör. M. Uğur TÜRÜKLÜ Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Res. Assist. M. Uğur TÜRÜKLÜ Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Uzman Güzide ŞENALP Bozok Üniversitesi Uluslararası Ofis	Expert Güzide ŞENALP Bozok University International Office

İÇİNDEKİLER CONTENTS

ÖNSÖZ.....	vii
SUNUŞ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
CONTENTS	xi
DEPENDENCE OF EXPORTS ON IMPORTS ON A PROVINCIAL BASIS: AN APPLICATION TO TURKEY (1996-2008).....	1
DENİZLİ BULDAN İLÇESİNDE FAALİYET GÖSTERMEKTE OLAN TEKSTİL USTALARININ SORUNLARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI	11
A RESEARCH ABOUT DETERMINING THE PROBLEMS OF TEXTILE CRAFTSMEN IN DENİZLİ, BULDAN.....	11
YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI VERİLERİ İŞİĞİNDA TÜRKİYE'DE FIRSAT YAPISININ DEĞERLENDİRİLMESİ	19
EVALUATION OF OPPORTUNITY STRUCTURE IN TURKEY BY USING POVERTY AND INCOME INEQUALITY DATA	19
TÜRKİYE'NİN 2013 YILINDAKİ TEKNİK VİZYONU	33
TECHNICAL VISION OF TURKEY IN 2013	33
BÖLGE PLANLAMA ÇALIŞMALARI DOĞRULTUSUNDA YOZGAT İLİNİN KALKINMADA ÖNCELİKLİ İLLER ARASINA DAHİL EDİLMESİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME.....	45
REGIONAL PLANNING STUDIES YOZGAT PROVINCE IN LINE TO THE PRIORITY DEVELOPMENT INTER-PROVINCIAL RELATIONSHIP TO INCLUDE A REVIEW.....	45
OPPORTUNITIES FOR SME'S DEVELOPMENT	57
YOKSULLUĞUN ÖNLENMESİNDE KAMU SOSYAL KALKINMA PROGRAMLARININ ÖNEMİ.....	63
THE IMPORTANCE OF PUBLIC SOCIAL DEVELOPMENT PROGRAMS 'N THE PREVENTION OF POVERTY.....	63
ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN BÖLGESEL DENGESİZLİKLERİ GİDERMEDEKİ ROLÜ: VAN ÖRNEĞİ	79
ROLE IN REDUCING REGIONAL DISPARITIES OF ORGANIZED INDUSTRIAL ZONE: CASE OF VAN	79
BÖLGESEL REKREASYONEL PLANLAMADA REKREASYONEL OLANAK DAĞILIMI (ROD) YÖNTEMİ İLE İDEAL YÖNETİM PLANI OLUŞTURULMASI	89
CONSTITUTION OF IDEAL MANAGEMENT PLAN WITH RECREATIONAL OPPORTUNITY SPECTRUM (ROS) METHOD IN REGIONAL RECREATIONAL PLANNING.....	89
AB DESTEKLİ BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMLARI VE BÖLGEYE GETİRDİĞİ DEĞERLER	97
EU FINANCED REGIONAL DEVELOPMENT PROGRAMMES AND THEIR CONTRIBUTIONS.....	97
BÖLGESEL KALKINMADA EKONOMİK BİR MODEL: AĞ KAFESLERDE ALABALIK YETİŞTİRİCİLİĞİ.....	111
AN ECONOMICAL MODEL IN REGIONAL DEVELOPMENT: RAINBOW TROUT AQUACULTURE IN NET CAGES.....	111

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ HAZIR GIYIM İŞLETMELERİNDE YENİ ÜRÜN GELİŞTİRME FAALİYETLERİ	123
<i>NEW PRODUCT DEVELOPMENT STRATEGIES OF SMALL AND MEDIUM SIZED CLOTHING ENTERPRISES</i>	123
AB'DE BÖLGESEL POLİTİKALAR DÜZLEMİNDE KALKINMA AJANSLARI VE MALİ YARDIMLARIN KULLANIMINDA AJANSLARIN ROLÜ	137
<i>THE DEVELOPMENT AGENCIES IN THE EU'S REGIONAL POLICIES AND THE ROLE OF DEVELOPMENT AGENCIES IN THE USING OF THE FINANCIAL ASSISTANCE</i>	137
ANTALYA SERBEST BÖLGESİ YAT ÜRETİM KÜMESİNDE BİLGİ PAYLAŞIM SÜREÇLERİ	165
<i>KNOWLEDGE SHARING PROCESSES OF THE YACHT BUILDING CLUSTER AT ANTALYA FREE TRADE ZONE</i>	165
ŞIRNAK İLİ VE ÇEVRESİNİN GELİŞMESİNDE DİCLE KALKINMA AJANSI'NIN (DİKA) MUHTEMEL ETKİLERİ.....	183
<i>THE POSSIBLE EFFECTS OF TIGRIS DEVELOPMENT AGENCY (DIKA) IN THE DEVELOPMENT OF SIRNAK PROVINCE AND ITS VICINITY</i>	183
<i>PROVINCIAL INCOME CLUSTERS IN TURKEY</i>	193
<i>THE EFFECTS OF REGIONALIZATION OF WATER MANAGEMENT IN ROMANIA</i>	207
SANAYİLEŞMEDE BÖLGESEL POLİTİKALARIN GELİŞİMİ VE BU GELİŞMEDE KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ VE İŞLEVİ	213
<i>DEVELOPMENT OF REGIONAL POLICIES IN INDUSTRIALIZATION AND THE ROLE AND FUNCTION OF REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES IN DEVELOPMENT</i>	213
KERNEL TEMEL BİLEŞENLER ANALİZİ İLE İLLERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI ÜZERİNE BİR UYGULAMA	225
<i>RANKING OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF TURKISH PROVINCES: AN APPLICATION OF KERNEL PRINCIPLE COMPONENT ANALYSIS</i>	225
KÜRESELLEŞME EKSENİNDE BÖLGESEL KALKINMADA KÜMELENME YAKLAŞIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ: MERSİN ÖRNEĞİ	239
<i>THE EVALUATION OF CLUSTER BASED REGIONAL DEVELOPMENT IN THE GLOBALISATION AXIS: MERSIN CASE</i>	239
DÜZEY 1 BÖLGELERİ İTİBARIYLA HANEHALKI GELİR VE TÜKETİM HARCAMALARI ..	251
<i>HOUSEHOLD INCOME AND CONSUMPTION EXPENDITURES BY NUTS 1 REGIONS</i>	251
YEREL PİYASALARDA GİRİŞİMSEL FIRSATLARIN YAPISININ BU İŞ FIRSATLARINDA FAALİYETTE BULUNAN GİRİŞİMCİ TÜRLERİNE ETKİSİ.....	267
<i>THE IMPORTANCE OF OPPORTUNITY STRUCTURE ON THE QUANTITY OF ENTREPRENEURIAL TYPES IN INDIGENOUS MARKETS: ENTREPRENEURIAL OPPORTUNITY EFFECT</i>	267
YEREL KALKINMADA PAZARLAMA YAKLAŞIMI: ŞEHİR PAZARLAMASI.....	275
<i>MARKETING APPROACH IN LOCAL DEVELOPMENT: CITY MARKETING</i>	275
KONYA İLİNDE KIRSAL KALKINMA İÇİN ÖRNEK UYGULAMA: ALTINEKİN MODELİ (BİTKİSEL ÜRETİMDE İYİ TARIM UYGULAMALARI).....	291
<i>SAMPLE APPLICATION FOR RURAL DEVELOPMENT IN KONYA PROVINCE: ALTINEKIN MODEL (GOOD AGRICULTURE PRACTICES IN CROP PRODUCTION)</i>	291
<i>A NEW GENERATION OF CLUSTER DESIGNERS</i>	303

KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE EĞİTİMİN ETKİNLİĞİ: ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ	309
<i>EFFICIENCY OF EDUCATION IN STRUGGLING WITH THE POVERTY OF WOMEN: THE CASE OF ESKİSEHIR</i>	309
TR72 ALT BÖLGESİ'NDE KİŞİ BAŞINA GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN KALICILIĞI: PANEL BİRİM KÖK ANALİZİ İLE BİR DEĞERLENDİRME	319
<i>THE PERSISTENCE OF PER CAPITA INCOME INEQUALITY AT TR72 SUB-REGION: AN EVALUATION BY THE PANEL ROOT ANALYSIS</i>	319
<i>THE EXAMINATION OF ORGANIZATIONAL AND INDIVIDUAL FEATURES FOR INTRAPRENEURSHIP AND INNOVATION: CASE OF VAN ORGANISED INDUSTRIAL ZONE</i>	327
KIRSAL KALKINMADA TARIMSAL KOOPERATİFLERİN YERİ: DENİZLİ ÖRNEĞİ	339
<i>THE ROLE OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN RURAL DEVELOPMENT: DENİZLİ EXAMPLE</i>	339
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÜYÜME PERFORMANSI İÇİN SEKTÖRLERARASI ETKİLEŞİM	351
<i>THE INTERSECTORAL INTERACTION FOR ECONOMIC GROWTH IN THE TURKISH ECONOMY</i>	351
IŞIK ÜNİVERSİTESİ'NİN YEREL EKONOMİYE YAPTIĞI ETKİNİN ÖLÇÜLMESİ	361
<i>ANALYSIS OF THE IMPACT OF ISIK UNIVERSITY ON THE LOCAL ECONOMY</i>	361
İNGİLİZ KALKINMA AJANLARININ BAŞARI HİKAYELERİ	379
<i>SUCCESS STORIES OF ENGLISH DEVELOPMENT AGENCIES</i>	379
BATI KARADENİZ BÖLGESİ İÇİN EKO TURİZM BİR KURTARICI OLABİLİR Mİ?	387
<i>CAN ECO TOURISM BE SAVE WESTERN BLACK SEA REGION?</i>	387
BÖLGESEL KALKINMADA AR-GE VE YENİLİĞİN ÖNEMİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ	399
<i>THE SIGNIFICANCE OF RESEARCH AND DEVELOPMENT AND INNOVATION ON REGIONAL DEVELOPMENT: A COMPARATIVE ANALYSIS</i>	399
AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI: GENEL BİR DEĞERLENDİRME	421
<i>RURAL DEVELOPMENT POLICIES IN TURKEY DURING THE COHESION PROCESS TO THE EUROPEAN UNION: A GENERAL EVALUATION</i>	421
BEŞERİ SERMAYE İLE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ	435
<i>EMPIRICAL ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN CAPITAL AND ECONOMIC GROWTH</i>	435
BİR KIRSAL KALKINMA YÖNTEMİ OLARAK EKOLOJİK TARIM VE TATUTA PROJESİ	453
<i>AS A RURAL DEVELOPMENT METHOD ECOLOGICAL AGRICULTURE AND TATUTA PROJECT</i>	453
<i>THE DYNAMICS OF INDUSTRIAL AGGLOMERATION, GLOBALIZATION, AND REGIONAL DISPARITIES IN TURKEY</i>	461
TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KOBİ'LERİN UYGULAMALARININ BÖLGELER İTİBARIYLA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	477
<i>COMPARATIVE ANALYSIS OF SMES OPERATING IN TURKEY AS REGIONS</i>	477
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ- SANAYİ İŞBİRLİĞİNİN BÖLGESEL KALKINMAYA OLASI ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	497

<i>BAYBURT UNIVERSITY STUDY OF PROBABLE EFFECTS OF INDUSTRIAL COOPERATION ON REGIONAL DEVELOPMENT.....</i>	497
SEÇİLMİŞ TURİSTİK ÜRÜN AĞIRLIKLIL BÖLGESEL KALKINMA.....	505
<i>SELECTED TOURISM PRODUCT WEIGHTED REGIONAL DEVELOPMENT</i>	505
ADALET TEORİLERİ VE SİYASAL İDEOLOJİLER BAĞLAMINDA 'SOSYAL KALKINMA' VE 'YOKSULLUK' SORUNU.....	515
<i>THE ISSUE OF 'SOCIAL DEVELOPMENT' AND 'POVERTY' IN THE CONTEXT OF JUSTICE THEORIES AND POLITICAL IDEOLOGIES.....</i>	515
TÜRKİYE'DE BÖLGESEL YAKINSAMA.....	529
<i>REGIONAL CONVERGENCE IN TURKEY.....</i>	529
YEREL KALKINMANIN FİNANSAL DİNAMİĞİ: MESLEK YÜKSEKOKULLARI VE SINDIRGI ÖRNEĞİ.....	543
<i>FINANCIAL DYNAMICS OF LOCAL DEVELOPMENT: VOCATIONAL SCHOOLS OF HIGHER EDUCATION AND THE CASE OF SINDIRGI.....</i>	543
KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN BÖLGESEL KARAKTERİSTİĞİ: TÜRKİYE DENEYİMİ.....	557
<i>REGIONAL CHARACTERISTIC OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS: TURKISH EXPERIENCE.....</i>	557
TÜRKİYE'DEKİ BÖLGELERİN KALKINMASINDA HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNÜN ROLÜ	575
<i>THE ROLE OF CLOTHING SECTOR IN DEVELOPMENT OF REGIONS IN TURKEY.....</i>	575
<i>AN EVALUATION ON THE POSSIBLE CONTRIBUTIONS OF THIRD GENERATION UNIVERSITIES IN REGIONAL DEVELOPMENT OF TURKEY.....</i>	585
MERSİN'DE ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ VE BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ.....	593
<i>UNIVERSITY-INDUSTRY COOPERATION IN MERSIN AND ITS IMPACT ON REGIONAL DEVELOPMENT.....</i>	593
KIRSAL KALKINMA, SÖZLEŞMELİ ÇİFTÇİLİK VE TÜRKİYE TARIMINDA DÖNÜŞÜM.....	607
<i>RURAL DEVELOPMENT, CONTRACT FARMING AND TRANSFORMATION OF TURKISH AGRICULTURE.....</i>	607
KOBİLERDE YENİLİKÇİ AĞLAR: KONYA OTOMOTİV SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ.....	613
<i>INNOVATIVE NETWORKS IN SME'S: CASE OF KONYA AUTOMOTIVE INDUSTRY.....</i>	613
TÜRKİYE'DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN RESMÎ İNTERNET SİTELERİNDEN ÖZÜRLÜ HİZMETLERİNE.....	629
<i>A GENERAL VIEW OF THE SERVICES FOR THE DISABLED PEOPLE BY THE MUNICIPALITY WEBSITES IN TURKEY.....</i>	629
ORTAK PAZARLAMA STRATEJİSİ İLE BÖLGESEL KALKINMAYA YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ.....	647
<i>A MODEL SUGGESTION FOR REGIONAL DEVELOPMENT WITH COOPERATIVE MARKETING STRATEGY.....</i>	647
TÜRKİYE'DE BÖLGELERE GÖRE TARIM SEKTÖRÜNÜN VERİMLİLİĞİNİN KIYASLANMASI: YAŞ MEYVE SEBZE ÜRETİMİNE İLİŞKİN ÖRNEK BİR ÇALIŞMA.....	659
<i>A COMPARATIVE ANALYSIS OF AGRICULTURAL EFFICIENCY BETWEEN THE REGIONS OF TURKEY: A CASE STUDY OF FRESH FRUIT AND VEGETABLE PRODUCTION.....</i>	659

BİLGİ YAYILMALARI VE BEŞERİ SERMAYE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE’NİN İLLERİ ÜZERİNE PANEL NEDENSELLİK ANALİZİ.....	685
<i>THE RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN CAPITAL AND KNOWLEDGE SPILLOVER EFFECT: PANEL CAUSALITY ANALYSIS ON TURKEY'S PROVINCES</i>	<i>685</i>
TÜRKİYE’DE İLLERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI (2010).....	693
<i>SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT RANKING OF PROVINCES IN TURKEY (2010)</i>	<i>693</i>
SANAYİ İŞLETMELERİNDE VERİMLİLİK ARAŞTIRMASI.....	707
<i>THE PRODUCTIVITY RESEARCH IN INDUSTRIAL ENTERPRISES</i>	<i>707</i>
BÖLGESEL KALKINMAYA YÖNELİK YAPILAN İNOVASYON ve AR-GE ÇALIŞMALARIN KOBİLER İÇİN ÖNEMİ.....	721
<i>THE IMPORTANCE OF INNOVATION AND R&D WORKS TO SME'S FOR REGIONAL DEVELOPMENT</i>	<i>721</i>
YAZAR İNDEKSİ.....	735
<i>AUTHOR INDEX.....</i>	<i>735</i>

I. İNTRÖDUKSİYON

Globalleşme, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerine hızla katkıda bulunmuş ve birçok ülkeyi büyük ölçüde etkilemiştir. Ülkelerin ekonomik gelişmelerine hızla katkıda bulunmuş ve birçok ülkeyi büyük ölçüde etkilemiştir. Ülkelerin ekonomik gelişmelerine hızla katkıda bulunmuş ve birçok ülkeyi büyük ölçüde etkilemiştir.

Developments in the world economy have been rapid and significant. Countries have experienced significant economic growth, largely from the expansion of international trade and technology. In the process, countries have experienced significant economic growth, largely from the expansion of international trade and technology.

In the Turkish economy, the expansion of international trade and technology has been a major factor in economic growth. The expansion of international trade and technology has been a major factor in economic growth.

**BİLGİ YAYILMALARI VE BEŞERİ
SERMAYE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE'NİN
İLLERİ ÜZERİNE PANEL
NEDENSELLİK ANALİZİ**

**THE RELATIONSHIP BETWEEN
HUMAN CAPITAL AND
KNOWLEDGE SPILLOVER EFFECT:
PANEL CAUSALITY ANALYSIS ON
TURKEY'S PROVINCES**

Arş. Gör. Murat Can GENÇ
Karadeniz Teknik Üniversitesi
mcgenc_7@hotmail.com

Arş. Gör. Ezgi BADAY YILDIZ
Karadeniz Teknik Üniversitesi
eyildiz@ktu.edu.tr

Doç. Dr. Mustafa Kemal DEĞER
Karadeniz Teknik Üniversitesi
mkdeger72@hotmail.com

Prof. Dr. Metin BERBER
Karadeniz Teknik Üniversitesi
berber@ktu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, bilgi yayımları ile beşeri sermaye ilişkilerini Türkiye'nin illeri üzerinde inceleme konusu yapmaktadır. Çalışmada Türkiye'nin illeri gelişmişlik derecesine göre 5 alt gruba ayrılmış ve nedensellik analizleri 2002-2008 dönemi için gerçekleştirilmiştir. Bilgi yayımları ile beşeri sermaye arası nedensel ilişkileri ortaya koymak için illerin yapmış olduğu yatırım malı ithalatı ile illerdeki genel ve mesleki liselerden mezun olan öğrenci sayıları kullanılmıştır. Bu iki değişken arası nedensellik ilişkisinin tespitinde ortak sabitli, sabit etkili ve tesadüfi etkili modellerin tahmininden elde edilen katsayılara uygulanan Wald testinden yararlanılmıştır. Ortak sabitli modelin OLS ile tahmininden elde edilen bulgulara göre yatırım malı ithalatı sadece birinci derece gelişmiş illerde yayılma etkilerine yol açarak beşeri sermaye birikimini uyarılmaktadır. Aynı zamanda sabit etkili modelin tahmininden elde edilen bulgularda birinci, ikinci ve üçüncü derece gelişmiş illerde yatırım malı ithalatı ile beşeri sermaye arasında iki yönlü nedensellik dikkati çekmektedir. Tesadüfi etkili model sonuçları ise birinci ve ikinci derece iller için yayılma etkilerini varlığına işaret etmektedir. Sonuç olarak yeni bir ürün ve üretim teknolojisinin ülkeye transferi ancak belirli bir gelişmişlik düzeyine ve teknolojik altyapıya sahip alanlarda yayılma etkilerine imkan verecektir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Yayınları, Beşeri Sermaye, Nedensellik Analizi.

JEL Sınıflandırması: R11, R15.

ABSTRACT

This paper examines relations between human capital and spillover effects in provinces of Turkey. In this paper, according to development level provinces of Turkey are defined five subgroups and causality analyses are tested for the period from 2002 to 2008. To explain causal relations between human capital and spillover effects the paper uses import of investment goods and the number of the graduates from high schools and vocational schools. Indicating these relations are examined Wald test which is applied coefficients estimated from common constant, fixed effects, and random effects models. According to results which are estimated with OLS in common constant model import of investment goods stimulates human capital by creating spillover effects in only 1th order developed provinces. At the same time, it is found that there is a unidirectional causal relation running between human capital and import of investment good for 1th, 2th, and 3th order developed provinces by estimating fixed effects model. The results of random effects model reveal spillover effects for 1th, and 2th order developed provinces. Overall, transfer of a new product and production technology in the country enables spillover effects in areas having specific development level and a technologic infrastructure.

Keywords: Spillover Effects, Human Capital, Causality Analyses.

JEL Classification: R11, R15.

1. GİRİŞ

Ticaretten kaynaklanan bilgi yayımları gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümenin kaynakları arasında görülmektedir. Özellikle aramalı ve yatırım malı ithalatı ile teknolojik bilgi ülke içine getirilebilmektedir. Howard (1994)'e göre uluslararası ticaret teknolojik bilgi transferlerini kolaylaştırmaktadır. Olumlu üretim etkileri için bilginin yayılma şartının yanı sıra bu dışsal bilginin hangi

zemine yerleştiği de önemlidir. Bir başka deyişle bilgi yayılmalarının yararlılığı ülkelerin beşeri sermaye yapısı ile yakından ilgilidir.

Bu nedenle son yıllarda büyüme, uluslararası ticaret ve beşeri sermaye arasındaki ilişkiler literatürde büyük ölçüde araştırma konusu yapılmıştır. Bu konudaki anahtar katkılar ise içsel büyüme teorileri çerçevesinde geliştirilmiştir. Nitekim içsel büyüme teorilerinin sürekli bir ekonomik büyüme için teklifi bilgi, beşeri sermaye ve teknolojik süreçlerdir. Örneğin, Romer (1986) uzun dönem ekonomik büyümeyi pozitif etkileyen ve firmalar arasında yayılan bilgi birikimi sürecine dikkatleri çekmektedir. Diğer taraftan, Lucas(1988) modelinde ise beşeri sermayenin büyümenin önemli bir kaynağı olduğunu ortaya koymuştur.

Uluslararası ticari faaliyetlerin pozitif büyüme etkileri yarattığını savunan Grossman ve Helpman (1991); ticari açıklığın büyüme için olumlu olduğunu savunan Dollar (1992) ve uluslararası ticaretin büyümenin nedeni olduğunu savunan Frankel ve Romer (1999) bu konudaki literatürün önemli parçalarıdır.

Bu kapsamda ekonomik teori, uluslararası piyasalardaki rekabetten dolayı ihracat aktivitelerinin firmaların verimliliğini artırarak ekonomik büyümeye olumlu etki ettiğini savunur. Ayrıca firmalar ihracat aktivitelerinin sağladığı “*öğrenme etkileri*” ile daha yüksek teknolojik seviyede üretim yapabilmektedir.

Öte yandan, dış ticaretin bir diğer yönü olan ithalatın da büyüme üzerinde birçok pozitif etkisi söz konusudur. Örneğin, ara ve yatırım malı ithalatı ile oluşan “*bilgi yayılmaları*” teknolojik avantajlar sağlayarak ekonomik büyümeyi pozitif etkileyebilmektedir. Böylece üretim, ithalatın sebep olduğu zincirleme etkiler ile artabilir. Bu etkilenme mekanizmasında iki yol söz konusudur. Birincisi, ithalat vasıtasıyla ortaya çıkan yabancı firma rekabetinden dolayı endüstrilerdeki firma kalitesi yükselebilir ve dolayısıyla rekabetçi ürünlerin ithalatı, yenilikçiliği teşvik edebilir. İkincisi ise daha kaliteli ara mallarına erişmek, toplam faktör verimliliğini artırabilir.

Fakat uluslararası ticaretin yararlı olabilmesi için ithalat vasıtasıyla oluşan bilginin ev sahibi ülkede absorbe edilmesi gerekmektedir. Teori, ticaret ve büyüme arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu savunsa da bu ilişkinin sağlamlığı ampirik literatürde tartışmalıdır. Edwars (1997) bunun ana nedenini içsellik problemine ve ithalat vasıtasıyla yayılan bilginin ev sahibi ülkede absorbe edilememesine bağlamaktadır.

Uluslararası ticaretin ancak beşeri sermaye ile kombine edildiğinde ekonomik büyümeye neden olduğunu savunan literatür oldukça geniştir. Fakat bu çalışmaların merkezindeki temel hipotez, ülkelerin beşeri sermayesine bağlı olarak bilgi yayılmaları ile gelen bilginin adaptasyonudur. Bu nedenle ampirik çalışmalarda büyümeyi simgeleyen değişken açıklanan değişken olarak kullanılırken bilgi yayılmalarını simgeleyen değişkenler ve beşeri sermaye değişkeni açıklayıcı değişken olarak modellere ilave edilmiştir. Bilgi yayılmalarını temsil eden değişkenler ile beşeri sermaye değişkeni arasındaki ilişkiler ise ihmal edilmiştir. Oysa bilgi yayılmaları ile beşeri sermaye arasındaki nedensel ilişkinin tespiti ticaret büyüme bağıntısı için önem arz etmektedir.

Eğer ithalat vasıtasıyla gelen bilgi yayılmaları ile beşeri sermaye arasında nedensel bir ilişki söz konusu ise bu sonuç büyüme sürecinde bilgi yayılmalarının beşeri sermaye ihtiyacını arttırdığını gösterir. Nitekim Berg ve Kruger (2003) ihracatın beşeri sermaye birikimini teşvik edebildiği çeşitli kanalların yanında, sermaye malı ithalatının beşeri sermaye ihtiyacını arttırdığını savunmaktadır. Keller (1996) da ise tek başına uluslar arası ticarete açıklığın zengin ve fakir ülkeler arasındaki farkı kapatmaya yetmeyeceğini ifade ederek bu farkın kapanmasında kalifiye olmuş işgücü oranının da artmasına ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Bu nedenle bu çalışmanın merkezindeki temel hipotez yatırım malı ithalatı ile gelen bilgi yayılmalarının beşeri sermaye ihtiyacını arttıracığı yönündedir. Bu hipotez doğrultusunda çalışma dört ana bölüm şeklinde organize edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde konu ile ilgili literatür özetlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde veri seti tanımlanmış ve dördüncü bölümde ise ekonometrik yöntem ve ampirik bulgulara yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Bilgi yayılmalarını temsil eden dış ticaret değişkenleri ile ekonomik büyüme ve beşeri sermaye değişkenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri tespit etmeye yönelik geniş bir literatüre karşın bilgi yayılmalarında beşeri sermayenin rolünü tespit etmeye yönelik sınırlı bir literatür mevcuttur. Bu bölümde konuyla ilgili az sayıdaki çalışmalar özetlenmiştir.

Miller ve Upadhyay (2000), 83 ülke için 1960-1989 periyodunu esas alarak toplam faktör verimliliği seviyesini birçok araç değişken kullanarak açıklamaya çalışmışlardır. Ticari açıklık ve beşeri sermayenin toplam faktör verimliliği üzerindeki etkilerinin belirlenmeye çalışıldığı araştırmada beşeri sermaye değişkenini içermeyen ve beşeri sermaye değişkenini içeren iki model kurulmuştur. Çalışmanın sonuçlarında genel olarak beşeri sermayenin pozitif etkileri söz konusu olmasına rağmen gelir seviyesi yüksek olan

ülkelerde beşeri sermayenin negatif etkilerine rastlanılmıştır. *Özellikle fakir ülkelerde ticari açıklığın ancak beşeri sermaye ile ilişkilendirildiğinde pozitif etkiye sahip olduğu çalışmada ortaya konulan bir diğer sonuçtur.*

Mayer (2001), gelişmekte olan ülkelerde teknoloji yayılmaları, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri test ettiği çalışmasında, beşeri sermaye stoku ile kombine edilmiş makine ithalatının ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak güçlü anlamlılığa sahip etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yazara göre, *bu sonuç beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki temel rolünün üretimin bağımlı olduğu bir faktör olan ithal teknoloji adaptasyonunu kolaylaştırması olduğu görüşünü destekler.*

Uluslar arası ticaret, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri test eden diğer bir araştırmacı Isaksson (2002)'nin çalışmasında bilgi ve teknolojinin taşınmasında en önemli kanalın ticaret kanalı olduğuna dikkat çekilmiştir. Isaksson (2002)'a göre beşeri sermaye yönünden zayıf olan ülkelerde büyüme ticaretten yararlanamaz. Çalışmada yapılan analizlerde toplam ticaret, ihracat ve ithalat gibi bir dizi açıklayıcı değişken kullanılmıştır. Sonuçlarda hiçbir ticari paylaşımın ekonomik büyüme üzerinde anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, ticaret beşeri sermaye ile ilişkilendirildiğinde ise her üç değişken de ekonomik büyüme ile açıkça pozitif ilişkili bulunmuştur. *Ancak bu durum sadece yeterli beşeri sermaye stoku bulunan ülkelerde geçerlidir.* Yazar bu sonuçların ticaret-büyüme bağlantısında beşeri sermayenin önemini ortaya koyan kanıtlar olduğunu belirtmiştir.

Tsen (2006), 1952-1999 yılları arasında Çin ekonomisinde uluslararası ticari açıklık, beşeri sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri test ettiği çalışmasında reel GSYİH, ihracat+ithalatın GSYİH içindeki payı ve ulusal okullaşma oranlarındaki değişimleri dikkate almıştır. Johansen eşbütünleşme testi sonuçlarında sözü edilen değişkenlerin uzun dönemde eşbütünleşik olduğu sonucuna ulaşmıştır. Granger nedensellik testlerinde ise, 1952-1999 dönemi için ekonomik büyümeden beşeri sermayeye doğru tek yönlü nedensel ilişki ortaya konulurken, 1978-1999 alt dönemi için ekonomik büyüme ve dış ticarete açıklık ile ekonomik büyüme ve beşeri sermaye arasında iki yönlü nedensel ilişkiler bulunmuştur. *Bu bulguları yazar, dışa açıklık, beşeri sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasındaki dinamik bir ilişkin varlığı olarak yorumlamıştır.*

Son olarak, Kwark ve Shyn (2006), ara malı ve yatırım malı ithalatı ile oluşan yabancı bilgi stokunun toplam faktör verimliliği üzerine etkilerini irdeledikleri çalışmalarında 103 ülkenin 1970-1995 dönemine ait verilerini kullanmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre beşeri sermaye ile ilişkilendirilmiş ara ve yatırım malı ithalatı toplam faktör verimliliği üzerinde pozitif etkilere sahiptir. Çalışmadan elde edilen diğer önemli bir bulgu ise alıcı ülkelerdeki beşeri sermaye stoku, yabancı bilgi stoku ile anlamlı bir şekilde etkileşim içerisindedir. Dolayısıyla çalışmada yabancı sermaye malı ithalatında vücut bulan yüksek teknolojinin absorbe edilmesinde beşeri sermayenin çok önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca her ülkede beşeri sermaye stokunun artışıyla yayılmanın toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisinin de arttığı tespit edilmiştir.

3. VERİ SETİ

Çalışmada Türkiye'nin illeri üzerine bilgi yayılmalarının varlığı, 2002-2008 dönemi için yatırım malı ithalatı (YA) ile beşeri sermaye değişkeni (BS) arasındaki ilişkiyi irdeleyen nedensellik testleri ile araştırma konusu yapılacaktır. Bu çerçevede çalışmada öncelikle DPT'nin yapmış olduğu sınıflamaya sadık kalınarak, iller gelişmişlik derecesine göre 5 alt gruba ayrılarak 72 il için (* işaretliiler hariç) beşeri sermaye ve yatırım malı ithalatı araştırılacaktır. (Tablo 1). Bu alt gruplar için beşeri sermaye değişkeni olarak illerde genel ve mesleki liselerden mezun olan öğrenci sayıları ile bilgi yayılmalarının bir aracı olarak yatırım malı ithalatı ele alınmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'dan elde edilmiş ve analizlerde Eviews 6 paket programından yararlanılmıştır.

Tablo 1: Türkiye'deki İllerin Gelişmişlik Seviyesine Göre Sınıflandırılması

1. Derece Gelişmiş İller	2. Derece Gelişmiş İller	3. Derece Gelişmiş İller	4. Derece Gelişmiş İller	5. Derece Gelişmiş İller
İstanbul	Eskisehir	Konya	Osmaniye	Bayburt*
Ankara	Tekirdağ	Karabük	K.Maraş	Kars
İzmir	Adana	Isparta	Niğde	Şanlıurfa
Kocaeli	Yalova	Hatay	Giresun	Iğdır
Bursa	Antalya	Uşak	Kastamonu	Batman
	Kırklareli	Burdur	Tunceli*	Gümüşhane*
	Denizli	Samsun	Sivas	Mardin
	Muğla	Kırıkkale	Kilis	Siirt
	Bolu	Nevşehir	Bartın	Ardahan*
	Balıkesir	Karaman	Aksaray	Van
	Edirne	Elazığ	Sinop	Bingöl*
	Mersin	Rize	Erzincan*	Hakkâri*
	Bilecik	Trabzon	Çankırı	Şırnak
	Kayseri	Amasya	Erzurum	Bitlis*
	Gaziantep	Kütahya	Tokat	Ağrı
	Zonguldak	Malatya	Ordu	Muş*
	Aydın	Kırşehir	Diyarbakır	
	Sakarya	Artvin	Yozgat	
	Çanakkale	Afyon	Adıyaman	
	Manisa	Düzce		
		Corum		

Kaynak: Dinçer vd., 2003: 71.

4. EKONOMETRİK YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışmada dikkate alınan değişkenler arası nedensellik testleri gerçekleştirilmeden önce değişkenlere ait serilerin birim kök içerip içermedikleri, Levin, Lin ve Chu (2002) tarafından geliştirilen panel birim kök testi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Tablo 2, yatırım malı ithalatı ile beşeri sermaye değişkenlerinin logaritmik değerlerine uygulanan birim kök test sonuçlarını yansıtmaktadır.

Tablo 2: Levin, Lin ve Chu Birim Kök Testi Sonuçları

İllerin Gelişmişlik Dereceleri	Model	Değişkenler	
		LYA	LBS
1. Derece	Sabitli	-11.6903*	-2.24962**
	Sabitli-Trendli	-5.95618*	-7.10039**
2. Derece	Sabitli	-11.1191*	-4.62203*
	Sabitli-Trendli	-11.7699*	-13.5807*
3. Derece	Sabitli	-14.1512*	-6.18782*
	Sabitli-Trendli	-10.3121*	-13.0321*
4. Derece	Sabitli	-7.27144*	-2.10711**
	Sabitli-Trendli	-10.7822*	-12.4201*
5. Derece	Sabitli	-5.63545*	0.95819
	Sabitli-Trendli	-6.33754*	-8.05614*

Not: * ve ** %1 ve %5 anlamlılık seviyesinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2'de verilen test sonuçlarında bütün gelişmişlik düzeyleri için hem beşeri sermaye hem de yatırım malı ithalatı değişkenlerine ait serilerin seviyesinde durağan olduğu anlaşılmaktadır.

Farklı gelişmişlik düzeylerindeki iller için iki değişken arası nedensel ilişkiler, panel verilere uyarlanan Granger nedensellik testleri ile ortaya konulacaktır. Granger nedensellik testleri için aşağıdaki eşitlikler kullanılmıştır:

$$LBS_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 LBS_{i,t-1} + \beta_2 LBS_{i,t-2} + \beta_3 LYA_{i,t-1} + \beta_4 LYA_{i,t-2} + u_t \quad (1)$$

$$LYA_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 LYA_{i,t-1} + \beta_2 LYA_{i,t-2} + \beta_3 LBS_{i,t-1} + \beta_4 LBS_{i,t-2} + e_t \quad (2)$$

Çalışmada öncelikle Eşitlik (1) ve Eşitlik (2), ortak sabitli, sabit etkili ve tesadüfi etkili modeller eşliğinde tahmin edilmiştir. Bu tahminlerden elde edilen ve bağımsız değişkene ait katsayılara uyarlanan Wald testi ile nedensel ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo 3, gecikme uzunluğunun 2 olarak belirlenmesi neticesinde Wald testinin anlamlığını yansıtan F istatistiklerini ve panel veri modellerinin tahminlerinin güvenilirliğine yönelik redundant sabit etkiler test istatistiği ile Hausman test istatistiklerini yansıtmaktadır.

Tablo 3: Hesaplanan F İstatistikleri

Boş Hipotez: Yatırım Malı İthalatı Neden Değil Beşeri Sermeye (Gecikme=2)					
Model	İllerin Gelişmişlik Dereceleri				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
OLS	4.649322**	2.236677	1.050608	0.169169	0.697163
Sabit Etkiler (Redundant Sabit Etkiler Testi)	20.59848* (8.383164*)	4.789817** (2.000183**)	5.863764* (2.919064*)	4.526935* (1.961051**)	0.156569 (0.334103)
Tesadüfi Etkiler (Hausman Tesadüfi Etkiler testi)	11.51466* (33.53265*)	2.684094*** (37.13690*)	1.453845 (55.75715*)	0.201684 (30.4916*)	0.604316 (2.18849)
Boş Hipotez: Beşeri Sermeye Neden Değil Yatırım Malı İthalatı (Gecikme=2)					
Model	İllerin Gelişmişlik Dereceleri				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
OLS	1.832548	1.237679	0.233370	4.373204**	0.534587
Sabit Etkiler (Redundant Sabit Etkiler Testi)	2.814219*** (5.741798*)	1.826580 (3.870194*)	0.013444 (1.81232**)	2.287670 (1.510860)	0.188079 (5.15759*)
Tesadüfi Etkiler (Hausman Tesadüfi Etkiler testi)	3.570462** (22.96719*)	1.948154 (67.15009*)	0.271284 (29.0664**)	4.820023** (17.01347*)	0.979105 (37.4191*)

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 3'de OLS dayalı regresyon katsayılarına uyarlanan Wald testi sonuçlarına göre yatırım malı ithalatından beşeri sermaye değişkenine doğru tek yönlü ilişki, sadece birinci derece gelişmiş illerde elde edilmişken, dördüncü derece gelişmiş illerde ise beşeri sermayeden yatırım malı ithalatına doğru tek yönlü nedensel ilişkiler yakalanmıştır. Öte yanda sabit etkiler modeline dayalı Granger nedensellik testine göre ise birinci derece gelişmiş illerde yatırım malı ithalatı ile beşeri sermaye arasında geri besleme ilişkisini yansıtmak üzere iki yönlü nedensel ilişkiler elde edilmiştir. Ayrıca sabit etkiler modelinde ikinci, üçüncü ve dördüncü derece gelişmiş illerde yatırım malı ithalatından beşeri sermayeye doğru tek yönlü nedensellik söz konusudur. Diğer taraftan tesadüfi etkiler modelinde ise sadece birinci derece gelişmiş illerde beşeri sermaye ile yatırım malı ithalatı arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi yakalanmış iken, ikinci derece illerde yatırım malı ithalatından beşeri sermayeye ve dördüncü derece gelişmiş illerde ise beşeri sermayeden yatırım malı ithalatına doğru tek yönlü nedensel ilişkiler bulunmuştur.

Özetle çalışmadan elde edilen bulgular, yatırım malı ithalatı ve beşeri sermaye arasında gelişmişlik derecesine bağlı olarak şiddetlenen nedensellik ilişkilerini ortaya koymaktadır. Elde edilen bu bulgu, yatırım malı ithalatının illerde bilgi yayılmalarına imkan vererek beşeri sermaye birikimini uyardığı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte yatırım malı ithalatının belirli bir gelişmişlik düzeyine sahip alanlarda daha fazla bilgi yayılmalarına imkan vermesi, çalışmanın en önemli bulgusudur.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ticari ve finansal küreselleşme altında ülke veya yerel bir ekonomiye yeni ürün ve üretim tekniklerinin transferi, sermaye malı ithalatı veya yabancı yatırımlar vasıtasıyla mümkün olabilmektedir. Gerek yatırım malı ithalatı gerekse yabancı yatırımların ekonomiye olumlu katkılar sağlayabilmesi, bu yeni bilgi ve teknolojileri kullanabilen beşeri sermayenin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla yurt dışından ithal edilen teknolojilerin ekonomide yayılma etkilerine neden olabilmesi, yurtiçi beşeri sermaye birikimine bağlı olacaktır.

Bu çalışma yatırım malı ithalatından kaynaklanabilecek yayılma etkilerinin varlığını Türkiye'nin illeri özelinde inceleme konusu yapmaktadır. Çalışmada 2002-2008 dönemi dikkate alınarak, gelişmişlik derecesine göre iller 5 alt gruba ayrılmış ve Granger nedensellik analizlerine yer verilmiştir. Çalışmada illerin

yatırım malı ithalatı ile beşeri sermayeyi temsilen illerdeki genel ve mesleki liselerden mezun olan öğrenci sayıları kullanılmıştır.

Çalışmada panel verilere dayalı nedensellik analizleri, ortak sabitli, sabit etkili ve tesadüfi etkili modellerin tahmininden elde edilen katsayılara uyarlanan Wald testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ortak sabitli modelin OLS ile tahmininden elde edilen sonuçlarda sadece birinci derece gelişmiş illerdeki yatırım malı ithalatından beşeri sermayeye doğru istatistiki olarak anlamlı tek yönlü nedensellik ilişkisi, yatırım malı ithalatının yayılma etkilerine yol açabilmesi için ekonomilerinin belirli bir gelişmişlik düzeyine erişmiş olmaları gerekliliğine yorumlanabilir. Diğer bir deyişle ithal edilen yatırım mallarının yayılma etkileri, ancak belirli bir sanayileşme düzeyine erişmiş illerde kendini gösterecektir.

Öte yandan sabit etkili model sonuçlarında ise birinci derece gelişmiş illerde geri besleme etkisini yansıtacak şekilde beşeri sermaye ile yatırım malı ithalatı arasında iki yönlü nedensel ilişkiler söz konusu iken, ikinci, üçüncü ve dördüncü derece gelişmiş illerde yatırım malı ithalatından beşeri sermaye doğru istatistiki açıdan anlamlı tek yönlü nedensel ilişkiler dikkati çekmektedir. Ancak bu noktada önemli bir ayrım, yatırım malı ithalatından kaynaklanan yayılma etkilerinin, gelişmişlik derecesine bağlı olarak değiştiğidir (3. derece gelişmiş iller hariç). Daha açık bir ifadeyle yatırım malı ithalatının farklı gelişmişlik düzeyindeki illerde yayılma etkilerine neden olmakla birlikte, bu etkinin en fazla hissedildiği iller birinci derece gelişmiş illerdir.

Son olarak tesadüfi etkiler model sonuçlarında ise birinci ve ikinci derece gelişmiş illerde yatırım malı ithalatının beşeri sermaye birikimini uyararak, yayılma etkilerine yol açtığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak çalışmadan elde edilen bulgular, Türkiye ekonomisinde il bazında yatırım malı ithalatından kaynaklanan bilgi yayılmalarının varlığına işaret ederken, yayılma etkilerinin şiddetinin gelişmişlik derecesindeki artışa paralel olarak artacağına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Anders Isaksson (2002), “The Importance of Human Capital for the Trade-Growth Link”, *Statistics and Information Networks Branch of UNIDO*, Working Paper No.2

Andrew Berg and Anne Kruger (2003), “Trade, Growth, and Poverty: a Selective Survey”, IMF Working Paper WP/03/30, <http://www.internationalmonetaryfund.com/external/pubs/ft/wp/2003/wp0330.pdf>, [Erişim Tarihi: 20.09.2007]

David Dollar (1992), “Outward-Oriented Developing Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs, 1976-1985”, *Economic Development and Cultural Change*, Vol.40, pp. 523-544.

Bülent Dinçer, Metin Özasan ve Taner Kavasoğlu, T. (2003). “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, *DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü*, Yayın No: DPT 2671.

Gene M. Grossman and Elhanan Helpman (1991), *Innovation and Growth in the Global Economy*, MIT Press, Cambridge.

Gene M. Grossman and Elhanan Helpman (1990), “Comparative Advantage and Long Run Growth”, *American Economic Review*, Vol.80, pp. 796-815.

Jeffrey A. Frankel and David Romer (1998), “Does Trade Cause Growth?”, *American Economic Review*, No.89, pp. 379-399.

Jörg Mayer (2001), “Technology Diffusion, Human Capital and Economic Growth in Developing Countries”, *United Nations Conference on Trade and Development*, N.154

Andrew Levin, Chien-Fu Lin, and Chia-Shang James Chu, (2002), “Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-sample Properties”, *Journal of Econometrics*, Vol.108, No.1, pp. 1-24.

Noh-Sun Kwark and Yong-Sang Shyn (2006), “International R&D Spillovers Revisited: Human Capital as an Absorptive Capacity for Foreign Technology”, *International Economic Journal*, Vol.20, No.2, pp. 179-196.

Robert E. Lucas (1988), “On the Mechanics of Economic Development”, *Journal of Monetary Economics*, Vol.22, pp. 3-42.

Sebastian Edwards (1998), “Openness, Productivity, and Growth: What Do We Really Know?,” *National Bureau Of Economic Research*, Working Paper No.5978.

Stephen M. Miller and Mutki P. Upadhyay. (2000), "The Effects of Openness, Trade Orientation, and Human Capital on Total Factor Productivity," *Journal of Development Economics*, Vol.63, pp. 399-423.

Wolfgang Keller (1996), "Absorptive Capacity: On the Creation and Acquisition of Technology in Development", *Journal of Development Economics*, Vol. 49, pp. 199-227.

Wong Hock Tsen (2006), "Granger Causality Tests Among Openness to International Trade, Human Capital Accumulation and Economic Growth in China: 1952-1999", *International Economic Journal*, Vol.20, pp. 285-302.